

Balkanska kriza i međunarodna sigurnost

Izvorni znanstveni članak
327.5(497)

Konflikt i sigurnosna zajednica na Balkanu

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

Na Balkanu se trenutno konfrontira želja za samoodređenjem naroda i težnja za priznavanjem legitimnih prava novih država, čime nastaju i nove mogućnosti za izbijanje regionalnih nestabilnosti. Konflikt na tlu bivše Jugoslavije utjecao je na specifično profiliranje stavova balkanskih država i potvrdio postojanje balkanske sigurnosne zajednice, u kojoj je nemoguće promatrati nacionalnu sigurnost izvan regionalnih balkanskih okvira. Odabirući specifična sredstva, svaka od balkanskih zemalja teži na što bezbolniji način savladati utjecaje nove balkanske krize i stvoriti uvjete za jačanje svoje nacionalne sigurnosti.

Novi raspored političkih snaga na međunarodnoj svjetskoj pozornici otvorio je mogućnosti za dodatne poremećaje u regionalnim razmjerima.¹ Određena stabilnost na vrhu svjetske politike, odsustvo straha od opasnosti izbijanja nekoga svjetskog sukoba pretvorilo se u više manjih nestabilnosti koje opterećuju zbivanja u pojedinim svjetskim regijama.

Na vrhu takvih novih regija u kojima se jasno ističu sve crte kriznog razvoja nalazi se područje bivše Jugoslavije. Na tom se području nakon raspada bivše države i stvaranja novih entiteta nastavlja borba za dovršenje procesa samoodređenja te nastaju novi temelji za buduće nestabilnosti. U sukobu želje za samoodređenjem naroda i težnje za priznavanjem legitimnih prava novih država stvaraju se i šire koncepcije liberalnog i

* Radovan Vukadinović, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi.

¹ U jesen 1992. godine jedan od vodećih francuskih političara, Pierre Hassner, napisao je da Europa ulazi u novi srednji vijek, koji će za neke značiti: fleksibilnost te višestranost formi pripadnosti i sudjelovanja, dok će za druge to značiti nove religijske ratove i poplavu naoružanih bandi, prosjake i pirate; drugim riječima — anarhiju i vječitu borbu. *Le Monde*, studeni, 6., 1992.

realističkog pristupa konfliktima na prostoru bivše Jugoslavije,² koje u sebi sadrže i teorijske, ali isto tako i praktičke premise za moguće postizanje rješenja.

Konflikt je na tom prostoru juga Europe i Balkana postao gotovo normalno stanje, u kojem se iscrpljuju određeni entiteti tražeći svoj nacionalni interes, a često puta i mogućnost samog opstanka. Pokušaji razrješenja,³ iako gotovo stalno prate kataklizmu balkanskih novih odnosa, nalaze se u sjeni sukoba i stalnih borbi, utirući (makar neki daleki) pogled u mogući dovršetak ratovanja.

Zbog toga se može ustvrditi da unatoč svim mijenama kroz koje prolaze faze konflikta, kao i uz sve nove prijedloge, planove i scenarije što se nude izvana kao stanoviti oblici mogućeg razrješenja, oba procesa teku paralelno, unoseći posebnu dinamiku u lokalno područje Balkana,⁴ ali i u napore međunarodne zajednice da dovrši sukob.

Naznačujući otvorenost obaju procesa i njihovu podložnost i ovisnost o lokalnim i međunarodnim činiteljima, mora se odmah istaknuti da je svako analiziranje konflikta uokvireno rezervama koje nosi vrijeme i brojnost kontakata između različitih aktera. Lokalna se zbivanja mogu brzo i izravno odraziti na međunarodne aktere, a s druge strane, međunarodni aktivitet utkao se već kao sastavni dio ponašanja na terenu od kojeg može ovisiti dinamika i raspon pojedinačne krize.

Polazeći od toga moguće je ustvrditi kako je konflikt sada u takvoj fazi da se može iščekivati ili njegovo stanovito slabljenje i prelazak u postupno smirivanje odnosa,⁵ ili pak da je (u sklopu nekih iracionalnih poteza, koji na ovim prostorima imaju svoju dodatnu vrijednost) moguće također predvidjeti njegovo daljnje širenje koje bi se prelilo iz sadašnjih tijekova, uz zahvaćanje novih aktera i novih prostora.

Imajući na umu tu kompleksnost, kao i disperzivnost silnica lokalnog i međunarodnog karaktera, slika postojećeg konflikta može se podijeliti na tri razine:

²Iz dosadašnje goleme literature posvećene konfliktu na tlu bivše Jugoslavije ovdje izdvajamo:

M. Glenny, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War*, London 1992.

J. Gow, *Legitimacy and Military: The Yugoslav Crisis*, London 1992.

H. Wiberg, *Divided States and Divided Nations as a Security Problem: The Case of Yugoslavia*, København 1992.

P. Garde, *Vie et mort de la Yougoslavie*, Paris 1992.

J. Zametica, *The Yugoslav Conflict*, London 1992.

R. Vukadinović, *The Break up of Yugoslavia: Threats and Challenges*, The Hague 1992.

³Ch. Papatotiriou, *Liberal Idealism Versus Realism: Yugoslav Case*, Athens 1994.

⁴R. Vukadinović, *La fin de la Yougoslavie et l'instabilité Balkanique*, Paris 1992.

⁵Ch. Cviic, "An Awful Warning: The War in ex-Yugoslavia", *Balkan Forum* 1994. Vol. 2. No. 3. str. 68.

— konflikt između Republike Hrvatske i pobunjenih Srba na njezinom teritoriju, kao stanje ni rata ni mira, koje nije dovršeno i koje se može uvijek aktivirati, bilo nekom incidentnom situacijom ili, pak, unaprijed planiranim potezima,

— rat na području Bosne i Hercegovine koji ima svoju logiku oružanog konflikta s raznim fazama intenziteta i, naravno, s različitim žrtvama,

— mogući konflikt na južnom dijelu bivše Jugoslavije (Kosovo i Makedonija) gdje se (bilo prenošenjem ili, pak, iniciranjem samostalnih elemenata) mogu stvoriti uvjeti za izbijanje sukoba koji bi mogao imati šire, balkanske dimenzije, uz aktiviranje balkanskih država i profiliranje njihovih stratejsko-političkih ciljeva.

Raspad Jugoslavije, osim niza unutarnjih i međunarodnih pitanja, otvorio je u novom svjetlu problem balkanske sigurnosti. Sustav sigurnosti na Balkanu dugo se niz godina držao u uravnoteženim odnosima članica Varšavskog ugovora (Bugarska, Rumunjska) i članica NATO-a (Grčka, Turska). Između tih dviju blokovskih struktura Jugoslavija je djelovala, zajedno s Albanijom, kao izvanblokovski akter koji je stvarao specifični balkanski ravnotežu. Nestankom Varšavskog ugovora i raspadom Jugoslavije otvoreni su političko-stratejski vakuum u balkanskom prostoru i stvoreni su uvjeti za stvaranje novih odnosa unutar balkanskih i europskih okvira.

Balkanske su države dezintegraciju Jugoslavije i konflikte koji su nastali dočekale na različite načine. Rumunjska, na osnovama tradicionalnog prijateljstva sa Srbijom i Jugoslavijom, nije skrivala svoju zabrinutost i želju da se pomogne; Bugarska je bila politički podijeljena u svom prihvatanju novih odnosa na Balkanu; Grčka je uz prijateljstvo nastojala jasno profilirati svoj nacionalni interes, pa i pitanja sigurnosti, dok je Albanija s najvećim zadovoljstvom dočekala raspad Jugoslavije, uvjeren da se konačno otvaraju šanse za stvaranje novih odnosa na Balkanu i rješenje albanskog pitanja. Najavljujući svoj veliki plan, gotovo globalnog djelovanja, Turska je, pak, ocijenila da je raspadom Jugoslavije nastala nova situacija i da se samim tim otvaraju mogućnosti pojačanog turskog djelovanja na Balkanu.

Konflikt na području bivše Jugoslavije, njegov intenzitet i širenje potvrdili su da će vakuum koji je nastao na Balkanu biti trajnijeg karaktera i da zbog toga svaka od balkanskih zemalja mora s puno većom pozornošću graditi svoju novu strategiju balkanskih odnosa.

Uz želju svake od balkanskih zemalja, bivših članica Varšavskog ugovora, da što prije uđu u NATO, a po mogućnosti i u Europsku uniju, razvoj odnosa na Balkanu postavio se kao trajan faktor o kojem treba voditi računa i koji, s jedne strane, dinamizira njihove zahtjeve spram Europe, a s druge limitira mogućnost političke akcije, vraćajući je u prvom redu na polje Balkana.

Svaka od balkanskih zemalja radi toga je gradila svoj vlastiti pristup krizi na tlu bivše Jugoslavije, pokušavajući istodobno u takvom djelovanju pronaći mogućnosti za izgradnju nekog sustava sigurnosti u nacionalnim ili regionalnim razmjerima, otvarajući time prostor za ulazak u europske vojno-političke i gospodarske tijekove.

Rumunjska: između prijateljstva i posredovanja

Rumunjska kao najveća zemlja na balkanskom poluotoku, unatoč svojim složenim unutrašnjim gospodarskim i društveno-političkim problemima, od prvog je dana raspada Jugoslavije pažljivo pratila razvoj događaja, bojeći se ponajviše proširenja konflikta. Za rumunjsku diplomaciju najveću opasnost predstavlja eventualno širenje konflikta na Kosovo ili Makedoniju, što bi nedvojbeno dovelo do angažiranja ostalih balkanskih zemalja. Iako nije izravno uključena u skupinu zemalja koje bi se mogle naći u akciji, Rumunjska je svjesna svih poremećaja koji bi nastupili i opasnosti koje bi se osjetile u regionalnim balkanskim razmjerima.

Zbog toga je rumunjska politika nastojala djelovati kao medijator koji je u dobrim odnosima sa svim zemljama na tlu bivše Jugoslavije i koji svoje prijateljske veze sa Srbijom ne stavlja na prvo mjesto. Rumunjska politika to tradicionalno prijateljstvo nikada nije skrivala, ona je jednako tako bila spremna humanitarno pomoći Srbiju, a dva socijalistička režima na Balkanu imala su i niz prilika za političke dodire. Međutim, rumunjska diplomacija je ostvarila kontakt i s Hrvatskom i s Bosnom i Hercegovinom, želeći pokazati svoju spremnost za posredovanje.

Ističući da Rumunjska nema nikakvih teritorijalnih pretenzija prema dijelovima bivše Jugoslavije, niti da postoje problemi s manjinama u Rumunjskoj ili u Srbiji, rumunjska politika je stvarala dojam objektivnosti u rješavanju krize.

Pokazujući elastičnost u svom pristupu ukupnosti pitanja novih stratejskih odnosa, rumunjska politika je i na široj fronti nastojala stvoriti mogućnosti djelovanja na različitim razinama. Odmah nakon prihvaćanja Partnerstva za mir, Rumunjska je sklopila Ugovor o vojnoj suradnji s Rusijom u želji da pokaže ruskoj strani kako suradnja s NATO-om ne znači nikakvo zatvaranje dobrih odnosa s Moskvom. Isto tako, provodeći sankcije protiv Srbije, Rumunjska je nastojala koristiti svoj politički utjecaj, kako bi se one ublažile, a u isto vrijeme, zajedno s drugim zemljama pogođenim provođenjem sankcija, tražene su, bezuspješno, kompenzacije od UN.

Poznavajući balkanske prilike, rumunjska politika je isticala da nema vojno rješenja i da je upotreba strane vojne intervencije u Bosni kontraproduktivna. Zagovarajući svako mirno rješenje, Rumunjska traži i eliminiranje mogućnosti djelovanja vojnih snaga balkanskih zemalja na području krize, uvjereni da bi to stvorilo teške i dugotrajne posljedice u balkanskim odnosima. Istodobno, rumunjska politika je u više prilika tvrdila da je i embargo kontraproduktivan i da se njime ne mogu postići politički učinci. Pri tome se polazilo i od štete koju je politika embarga nanijela Rumunjskoj. Rumunjske procjene spominju brojku od 2 milijarde dolara izravne štete i više od 5 milijardi posljedičnih šteta.⁶

⁶Rumunjska je zajedno s Ukrajinom i Rusijom bila među prvim zemljama koje su zatražile međunarodne kompenzacije za štete prouzročene primjenom sankcija protiv Jugoslavije.

Svjesna dubine mogućih poremećaja na Balkanu, Rumunjska i dalje nastoji podržati sve inicijative koje idu za mirnim rješenjem krize na prostoru bivše Jugoslavije. Iako se u posljednje vrijeme u službenoj vanjskopolitičkoj terminologiji ističe da je Rumunjska "srednjoeuropska država", ipak je sasvim očito da bez rješavanja balkanskih odnosa nema mogućnosti za normalno djelovanje rumunjske politike u Europi. Težeci razvijanju mirnih odnosa na Balkanu, rumunjska politika traži prostor za svoje brže uključivanje u Europu i stvaranje novih odnosa koji bi omogućili prosperitetni razvoj. Kombinirajući prijateljske veze sa Srbijom i pravoslavljem, sa željom da utire putove novom europskom položaju, Rumunjska je postala prva od zemalja članica bivšeg Varšavskog ugovora koja je potpisala Ugovor o partnerstvu za mir s NATO-om, dobila je status pridruženog člana u Zapadnoeuropskoj uniji, a potpisala je i Ugovor o pridruživanju s Europskom unijom. Najava iz Bruxellesa da bi se uz višegradsku četvorku Bugarska i Rumunjska također mogle pojaviti kao punopravni članovi Europske unije, jasno pokazuje glavni pravac opredjeljenosti rumunjske politike.

Bugarska: želja za novim sigurnosnim režimom

Za razliku od Rumunjske, koja je imala jedinstven politički stav prema raspadu Jugoslavije, bugarska politika (opterećena unutrašnjim političkim borbama) bila je podijeljena u stvaranju jedinstvene politike. Službena Sofija prihvatila je sve mjere UN i EU i podržala je politiku embarga prema Srbiji. Međutim, za razliku od Rumunjske koja stalno ističe da nema nikakvih teritorijalnih zahtjeva prema dijelovima bivše Jugoslavije, niti da postoje problemi u odnosu prema manjinama, Bugarska se javlja kao država izravno zainteresirana raspadom Jugoslavije.

Polazeći od čvrstog stava formuliranog još davne 1953. godine da nema makedonske nacije niti makedonskog jezika, bugarska politika je obnovila svoja razmišljanja o tzv. zapadnim provincijama (Makedonija) koje je Bugarska dobila Sanstefanskim sporazumom. Iako je među prvim zemljama priznala Makedoniju, Bugarska je jasno istakla da se radi samo o priznavanju države, a ne nacije, te da to pitanje ostaje za rješavanje u nekoj daljnjoj budućnosti.

Nudeći pomoć i suradnju novostvorenoj državi, Bugarska je odmah pronašla i makedonske političke snage koje su joj najbliže i koje u svom političkom programu ne skrivaju želju za tijesnim povezivanjem sa Sofijom. Ultranacionalistička stranka VMRO kupila je oružje u Sofiji, što je dovelo i do pada tadašnje bugarske vlade.⁷ U svim naporima da se razvija suradnja, Sofija ne odustaje od svog negiranja makedonske nacije i jezika, stvarajući na taj način dojam da se radi o tranzitornim odnosima, koji će kad-tad biti zamijenjeni drukčijim statusom Makedonije.

Imajući na umu povijesne veze, a i djelovanje dijela makedonskih političkih snaga koje se izjašnjavaju u prilog viđenja makedonske budućnosti u čvrstoj vezi sa Sofijom, bugarska politika ipak prati s velikom zabrinutošću opasnosti koje su se nadvile nad Makedonijom. Djelovanje

⁷The Economist, 14. 11. 1992.

albanskih snaga koje sve jasnije pokazuju želju za secesijom i povezivanjem s Albanijom uzimlju se kao ozbiljna prijetnja ne samo Makedoniji već i balkanskoj stabilnosti. U slučaju izbijanja konflikta i potrebe vojnog djelovanja bugarska politika ne bi htjela biti dovedena u situaciju da mora vojnom silom spašavati Makedoniju ili, pak, one dijelove koje bi eventualno mogla lakše priključiti.

Za Sofiju je, bez obzira na to koja se stranka ili pak koalicija stranaka u Skopju nalazi na vlasti, puno jednostavnije rješenje da se stalnim razvijanjem kanala širokih veza jačaju bugarski utjecaji i da se preko makedonskih političkih stranaka stvara uvjerenje da bi jednog dana, u slučaju neke veće gospodarske ili socijalne krize, ili jednostavnom odlukom većine, moglo doći do uključivanja Makedonije u Bugarsku. Izravno vojno djelovanje, spašavanje čitave ili dijela Makedonije u sadašnjim uvjetima ne smatra se nikako korisnim za Bugarsku, koja ima dovoljno i svojih problema. Osim toga, i čitava ideja o tzv. uključivanju Makedonije nije postavljena za ostvarivanje danas, već računa s vremenski duljim rokom, kada bi se i Bugarska mogla ojačati i kada bi bilo puno lakše realno inkorporirati Makedoniju.

Drugi problem povezan s Makedonijom, koji također zabrinjava Bugarsku, jest turska politika. Politika bivšeg socijalističkog režima u Sofiji bila je jasno postavljena kao realizacija primarno dobrih odnosa između Bugarske i Grčke. Na taj se način htjelo parirati i eventualnoj penetraciji Turske u ovom dijelu Balkana. Ta je alijansa trebala istodobno stvarati i posebnu ravnotežu, onemogućavajući veće tursko djelovanje, bilo u odnosu na Grčku ili pak na Bugarsku. Raspadom socijalizma u Bugarskoj, nove bugarske vlasti pokazale su u početku manje interesa za suradnju s Grčkom. Turska, koja je sa znatnim kapitalom počela ulaziti u Bugarsku, koristi sve više nazočnost svoje manjine (gotovo milijun stanovnika), te se upravo preko njih i u područjima gdje su Turci najbrojniji razvijaju snažne gospodarske veze s Bugarskom. Turska je trenutno jedan od najvećih stranih investitora u Bugarskoj, a brojni kanali otvoreni su između dvije zemlje.

No, koliko god je to tursko djelovanje pokazalo svoje dobre gospodarske učinke, ipak su u Bugarskoj, gotovo među svim političkim strankama, porasla strahovanja da bi takvo tursko djelovanje moglo otići predaleko. Kako je Turska isto tako snažno prisutna i u Makedoniji, to je dodatan razlog za bugarsku zabrinutost. Albanske želje za secesijom albanskog življa u Makedoniji⁸ i turski prodor u Makedoniju, koji ima svakako šire političko-strategijske i gospodarske oznake, trenutno su čimbenici koji također usporavaju mogućnost realizacije bugarskih želja.

Tome treba dodati i beogradska razmišljanja koja još uvijek nastoje vidjeti Makedoniju kao dio zajedničke cjeline (neke nove Jugoslavije) i kao izravnu geografsku vezu između Beograda i prijateljske Atene.

Imajući sve to na umu, bugarska politika u promatranju krize na prostoru bivše Jugoslavije ne želi nova zaoštavanja. Gospodarske štete izazvane embargom tako su velike da se izravno osjećaju i Sofija stalno

⁸D. M. Perry, "Une crise en gestation? La Macedonie et ses voisins", *Politique étrangère*, Paris 1994. No. 1. str. 218—219.

traži njihovo ukidanje. Raspad Jugoslavije otvorio je mogućnost proširenja Bugarske i stvaranja novih koncepcija o "Velikoj sanstefanskoj Bugarskoj", ali na tom putu stoje otvorene zapreke koje Bugarska nije sposobna u ovom stanju savladati.⁹ Izbijanje konflikta u Makedoniji ili na Kosovu stoga nije u interesu Bugarske, koja ipak računa na dugoročno djelovanje u približavanju Makedonije i Bugarske i stvaranje uvjerenja u većine makedonskog življa da je Sofija ne samo prirodni saveznik nego i buduće rješenje njihovih problema.

Intenziviranje odnosa s europskim institucijama, ulazak u Partnerstvo za mir i najava mogućnosti da se raspravlja o eventualnom ulasku Bugarske u Europsku uniju, stavljaju također stanovita ograničenja glede izravnog bugarskog djelovanja u Makedoniji. Grčka, kao članica EU, aktivno prati bugarsko ponašanje i bilo kakve aktivnosti, koje ne bi bile u skladu s održavanjem postojećeg stanja na jugu Balkana, bile bi lako iskorištene protiv Bugarske u njezinom, svakako, dugom procesu približavanja, odnosno eventualnom ulasku u NATO i EU.¹⁰

Razvijajući suradnju sa Skopjem, boreći se protiv sankcija i održavajući kontakte s Beogradom (posebice bugarske socijalističke snage), Bugarska se odlučno protivi uključivanju balkanskih zemalja u vojne snage UN na tlu bivše Jugoslavije. S velikim nezadovoljstvom bilo je popraćeno uključivanje turskih snaga u sustav UN trupa u Bosni, što je ocijenjeno kao doljevanje ulja na vatru, a ne pomoć u mirnom rješavanju krize.

Stvarajući nov odnos s Grčkom, bugarska politika nastoji vratiti nekadašnje značenje tim vezama, čime bi se također smanjio utjecaj koji Turska ima u samoj Bugarskoj. Lavirajući između velikih želja i smanjenih mogućnosti, bugarska politika ostaje svakako snažno zainteresiran akter, posebice u Makedoniji, koja ipak shvaća sve opasnosti i izazove koje bi sa sobom nosila neka ishitrena politika ili, pak, otvorena kriza koja bi dovela do potrebe izravnog bugarskog djelovanja. Mješovite veze koje su kroz povijest postojale sa Srbijom, te pravoslavlje, kao faktor stanovitog zajedništva, nisu doveli do stvaranja nekih čvršćih odnosa između Sofije i Beograda, ali su ipak uspjeli zadržati osnovicu dobrosusjedskih odnosa.¹¹ U njima je Bugarska, zbog širih interesa svoga ulaska u Europu, bila zainteresirana korektno djelovati, ne otežavajući ionako složeno stanje na Balkanu.

Grčka: prijateljstvo i zajednički interesi

Grčka, kao tradicionalno prijateljska zemlja Srbiji, povezana s njom brojnim nitima (povijest, političke veze, pravoslavlje, gospodarska suradnja),

⁹E. Tsenkov, "The Geopolitical Dilemmas of a former Satellite", *Bulgarian Quarterly*, Zima 1991.

¹⁰Postoji i mišljenje da je Bugarska snažno zainteresirana za stvaranje tzv. tampon zone između Bugarske, Srbije, Albanije i Grčke. St. Alifantis, *Bulgaria: The Dilemmas of a New Era*, Athens 1993. str. 64—69.

¹¹P. Fileva, "The Balkans: A Region Free of Regionalism", *Bulgarian Military Review*, No. 2., 1994., str. 15—16.

nije niti jednog trenutka skrivala svoju sklonost Beogradu. Štoviše, Grčka je koristila svaku političko-diplomatsku prigodu da se angažira na strani Srbije i da se založi za rješenja koja bi bila povoljna Beogradu, bilo unutar EU, KESS-a ili u UN. Na praktično-političkom planu to je rezultiralo brojnim sastancima Miloševića s Mitsotakisom, a kasnije Papandreouom, te grčkim aktivnostima koje su trebale pomoći u traženju rješenja krize. Humanitarna pomoć Srbiji stalno dolazi iz Grčke, a također snažne su i aktivnosti grčke Crkve, društvenih i političkih organizacija i grupa građana.

Međutim, u tom svestranom grčkom izjašnjavanju za Srbiju i pomaganju svih njezinih stavova ne treba tražiti samo tradicionalno prijateljstvo, niti pak pravoslavlje. Riječ je o spoju prijateljstva i značajnih grčkih interesa koji se u ovom slučaju u dva važna pitanja podudaraju sa srpskim stavovima i aktivnostima na Balkanu.

Prvi se problem odnosi na novu ulogu Turske na Balkanu. Grčka, koja je gotovo opsjednuta turskom opasnošću, unatoč zajedničkom članstvu u NATO-u, svako približavanje Turske Balkanu vidi kao daljnji dokaz antigričke politike Ankare, i izraz želje da se stvaranjem novoga velikog "turskog luka" zaokruži Grčka.¹² Jačanje bugarsko-turskih veza, snažne turske pozicije u Makedoniji, kao i stvaranje specijalne osovine Ankara-Tirana, doživljava se u Ateni kao otvoren izraz turskih nastojanja da se zaokruži Grčka, da se je izolira i da joj se, unatoč njezinom članstvu u EU, oteža razvoj. Pet stoljeća turskog prisustva na Balkanu uzimaju se kao dovoljno snažna opomena svima onima koji bi htjeli intenzivnije kontakte s Turskom. Analize koje pokazuju da je riječ o smišljenom novom turskom povratku na Balkan, nalaze svoje uporište i u Beogradu. U tom svjetlu obje se zemlje, i Srbija i Grčka, uzimaju kao glavni branitelji kršćanstva na Balkanu, suočeni s nerazumijevanjem međunarodne zajednice i izloženi izravnim opasnostima.

Grčka politika, gotovo sasvim sigurna da se problem Cipra neće riješiti, suočena s turskom vojnom silom, saveznike traži, kako u NATO-u, svom položaju u Europskoj uniji, ali i u Srbiji za koju se tvrdi da se suočava s istim neprijateljem u Bosni i na širem području Balkana (Sandžak, Kosovo). Zajednički stav o turskim opasnostima snažna je osnova zajedništva koje se razvija posljednjih godina između Atene i Beograda.

Drugi problem gdje postoji visok stupanj neslaganja između Atene i Beograda jest pristup Makedoniji. Iako je jugoslavenska vojska nakon referendumu u Makedoniji lako napustila novostvorenu makedonsku državu, Milošević ipak smatra da je to umjetna tvorevina koja nema ni veće ni dugotrajnije izglede za normalan život. U fazi kad se činilo da je Makedonija pred gospodarskim kolapsom, u Beogradu je već bio izrađen scenarij za prihvatanje Makedonije u tzv. SR Jugoslaviju. Međutim, nešto vanjskom pomoći, a nešto profitom koji se stvara od kršenja sankcija i prijevoza robe u Jugoslaviju, makedonsko gospodarstvo je donekle ojačalo i održava se u životu. Samim tim i Miloševiću je postalo jasno da Makedoniju mora gledati kao postojeću državu, koju Srbija nije priznala,

¹²J. Pattifer, "Greece into the Balkan Crisis", *World Today*, studeni 1992., Vol. 48, No. 11.

ali s kojom ima dva identična problema: ekonomsku izolaciju i postojanje neprijateljski naklonjenog albanskog stanovništva.

Stvaranje Makedonije kao države zateklo je grčku politiku nespremnom. Ona nije bila u stanju koristiti svoje europske vojno-političke i gospodarske kanale, kako bi se pripremila za takav čin, a makedonsko prihvaćanje simbola, interpretiranje povijesti, kao i tvrdnje da u Grčkoj živi oko 250.000 Makedonaca, ubrzo su u Grčkoj ocijenjeni kao makedonske otvorene provokacije. Donošenje Ustava Makedonije, u kome se najavljuje mogućnost zaštite Makedonaca koji žive u susjednim zemljama (ponajprije se misli na Bugarsku i Grčku) još je više uzбудilo grčko javno mišljenje. Vlada u Ateni našla se pod napadom domaćih kritičara koji su tvrdili da je potpuno nepripremljena dočekala stvaranje nove države na svojim granicama i da ne poduzima ništa kako bi se spriječili i zaustavili daljnji "makedonski izazovi". Kao odgovor na te kritike, Grčka je pokrenula embargo protiv Makedonije, a ujedno je za svu makedonsku robu zatvorila luku u Solunu, koja je Makedoniji služila kao prirodni izlaz u svijet.

Unutar Europske unije Grčka je pokrenula veliku kampanju da se ne prizna Makedonija pod tim imenom i s tim simbolima, iza čega su se, međutim, najviše krila strahovanja od nekoga daljnjeg razvoja odnosa na Balkanu. U njima bi se novostvorena država mogla naći povezana s Grčkoj neprijateljskim snagama — misli se prije svega na Tursku. Tada bi se tzv. minorna pitanja grba, zastave, ... mogla uzeti kao ozbiljan pretekst koji bi mogao voditi kompliciranju odnosa.

Iako usamljena unutar EU, gdje je konačno napušten grčki stav o potrebi nepriznavanja Makedonije, grčka politika je ipak uspjela blokirati bilo kakvu gospodarsku pomoć EU Makedoniji. Na taj način Grčka se našla u političkoj izolaciji unutar redova EU, dok je svojim akcijama u velikoj mjeri uspjela gospodarski zatvoriti Makedoniju.

Kako je već dugotrajnom antimakedonskom akcijom uzburkano grčko javno mišljenje, koje je prihvatilo tezu da nova država želi dio grčkog teritorija do Soluna¹³ i da se tome treba svim silama suprotstaviti, glasovi dijela grčkih političara koji apeliraju na razum i na približavanje stavova, ne dolaze do izražaja. Pokušaji stvaranja uvjeta za priznavanje Makedonije i normaliziranje odnosa otežavaju se i s makedonske strane, gdje se stvaraju incidentne situacije koje samo jačaju pozicije grčkih nacionalista. Tvrdnje da bi Grčka trebala priznati Makedoniju, političkim dogovorom riješiti pitanja preambule Ustava Makedonije, koji se može interpretirati kao zadiranje u unutarnja pitanja drugih država i da bi svojim gospodarskim djelovanjem Grčka mogla postati možda i značajniji partner Makedonije nego što je to danas Turska, ne nalaze zasad odjeka u političkom vodstvu Grčke.

Videći u Miloševićevom nepriznavanju Makedonije dodatni argument, grčki politički krugovi su još spremniji ustrajati u svojim stavovima. Pritisnuta sankcijama, koje će se sporo skidati, Srbija i Grčka, koja se na

¹³Albanska podrška Makedoniji, koja je bila viđena kao izazov Srbiji, iritirala je i Grčku, te je u velikoj mjeri pomogla crti kojom ide grčka politika u odnosu prema Makedoniji. J. Pattifer, "The New Macedonian Question", *International Affairs*, Vol. 68., No. 2, Proljeće 1993., str. 270.

političko-diplomatskom planu odvela u izolaciju zbog makedonskog pitanja, i tu imaju dodirne točke. Gledajući na svijet iz svoga uskog ugla, obje zemlje smatraju da su one oštećene, da postoji neka velika međunarodna zavjera protiv njih i da upravo zbog suprotstavljanja snagama islama i jedna i druga država plaćaju svoj visoki ulog. Na toj osnovici nacale su i priče o tome da je u danima najvećeg pritiska na Srbiju, Milošević nudio Grčkoj stvaranje neke konfederacije, što je grčka strana negirala, no u svakom slučaju to je bio samo daljnji dokaz bliskosti pozicija koje su dvije države izgradile u svom izoliranom promatranju i svijeta i balkanskih zbivanja.

Najnovije zaoštavanje između Atene i Tirane uzima se kao daljnji dio velike zavjere. U Ateni se ističe da je albanska politika dobila značajnu podršku nakon sklapanja vojnog sporazuma s Turskom, isporučena joj je velika vojna oprema, a dio turskih savjetnika djeluje u Albaniji. Kako bi se pripremio teren, bilo za eventualnu akciju protiv Srba na Kosovu ili, pak, u Makedoniji, Berishin režim započinje progon Grka u Albaniji, da ih se prisili da napuste Albaniju. Time bi se očistio prostor i stvorile šanse za albansko vojno djelovanje, bilo na Kosovu ili Makedoniji. Grčka tada ne bi imala nikakvog razloga da intervenira u slučaju sukoba, s obzirom na to da više ne bi bilo njezinih građana u Albaniji. Iako je ta teza prilično nategnuta, u dijelu grčkog političkog mišljenja ona ipak ima svoje pristalice.

Sve to zajedno stvara dovoljno snažne temelje za održavanje osovine između Atene i Beograda, ali isto tako Grčkoj ne nudi mogućnost za neki brži izlazak iz njezine diplomatsko-političke izolacije.

Albanska snažna retorika

Dezintegracija Jugoslavije dočekana je s neskrivenim zadovoljstvom u Albaniji, gdje je novoizabrani predsjednik Sali Berisha odmah izjavio kako se u novim uvjetima stvaranje "nove velike Albanije ne čini nereálnim".¹⁴ Odlučna podrška Albancima na tlu bivše Jugoslavije — na Kosovu i u Makedoniji — postala je stalna karakteristika Berishine Albanije. Deklaraciju o nezavisnosti Kosova, kojom je formalno organizirana albanska država na Kosovu, priznala je samo Albanija, a u Tirani djeluje i mreža "organa" nove kosovske države. Istodobno, od Makedonije je zatraženo da Albancima omogući da budu tretirani kao konstitutivan narod, čime bi im se dala mogućnost da se izjasne za svoje odcjepljenje. To je bilo u skladu i sa zahtjevima Rugove, koji traži od makedonskih vlasti da Albancima daju autonomiju ili da im se omogući ujedinjenje s Kosovom. Godine 1992. Albanci su u dijelu Makedonije formirali svoju republiku "Illirydu", što bi trebao biti putokaz kamo se želi ići.¹⁵

Ne skrivajući svoje pretenzije za stvaranje velike Albanije, Berisha često puta ponavlja da su Albanci jedan od rijetkih naroda kojih ima sedam

¹⁴R. Austin, "What Albania Adds to the Balkan Stew", *Orbis*, Vol. 37., No. 2, proljeće 1993. str. 270.

¹⁵S. P. Ramet, "War in the Balkans", *Foreign Affairs*, jesen 1992. Vol. 71. No. 4.

milijuna, a žive u pet različitim država. Napor nove Albanije trebao bi biti usmjeren upravo u pravcu okupljanja Albanaca i stvaranja uvjeta za nastanak jedinstvene države.

No, unatoč toj snažnoj nacionalističkoj retorici, koja želi stvaranje velike Albanije na Balkanu i koja računa s masama sunarodnjaka u drugim zemljama, Albanija je ipak danas daleko od mogućnosti realizacije takve zamisli. Riječ je, prije svega, o najsiriromašnijoj zemlji Europe koja se suočava s problemima egzistiranja, gdje postoji stalan eksodus najboljih kadrova i gdje se vode političke borbe Berishinih protivnika i pobornika. Albanska armija, unatoč stanovitoj modernizaciji, podršci Turske i dobivanju novog naoružanja, daleko je od mogućnosti vođenja rata s Miloševićevim vojnim i policijskim snagama na Kosovu. Iako bi albanska armija mogla lakše ugroziti malu i slabo opremljenu makedonsku armiju, ne treba ipak zaboraviti na šire posljedice koje bi izazvao takav zahvat i, svakako, ulazak novih aktera u sukob protiv Albanije.

Unatoč nekim promjenama, podjele po plemenskoj strukturi još uvijek su u albanskom društvu nazočne i teško bi bilo očekivati da bi Toski iz Albanije jednostavno prihvatili Gege s Kosova koji su, zahvaljujući životu u bivšoj Jugoslaviji, bolje obrazovani, bogatiji i s velikim međunarodnim iskustvom i vezama.

Zemlja koja je gotovo u cjelini ovisna o međunarodnoj pomoći — od hrane do oružja, mora voditi računa i o tim realnostima. Sjedinjene Države su u više prilika jasno stavile do znanja da računaju na racionalno ponašanje Albanaca i da im ovoga trenutka nikako nije stalo do otvaranja neke nove bojišnice na jugu Balkana. Albanskim ulaskom u Partnerstvo za mir postavljen je okvir albanskog ponašanja i uz snažnu političku retoriku (koja ima svoju unutarnjo-političku namjenu) Albanija ne može učiniti sve ono što bi htjela na putu stvaranja velike Albanije.

Stoga se i Berishine izjave moraju shvatiti kao izraz takvog limitiranog ponašanja koje ima svoje političke razloge, a koje je u praksi vrlo daleko od neke ozbiljne realizacije. Znakovito je svakako da je upravo Berisha podijelio licence za prodaju nafte Srbiji i Crnoj Gori, svojim prijateljima, u vrijeme najžešćeg međunarodnog embarga tzv. SR Jugoslavije.

Albanska politika nekonfrontiranja na Kosovu omogućuje trenutno postojanje dvaju društveno-političkih sustava prosvjete, zdravstva, sveučilišta i sl. Kako srpski ne zadire u albanski, a ni albanski u srpski, može se govoriti o "uspješnom" paralelnom postojanju dvaju sustava života, što je, naravno, pod budnom prismotrom snažnih srpskih policijskih i vojnih snaga.

Za većinu kosovskih lidera očito je da još nije nastupio trenutak za pokretanje velike akcije i da bi svaki pokušaj u sadašnjoj situaciji bio ugušen. Pomoć izvana mogla bi imati tek humanitarno značenje, a neka vrsta velikog zbjega, do kojeg bi moglo doći s Kosova u Albaniju, imala bi katastrofalne posljedice za inače siromašnu Albaniju.

Tvrđnje Rugove kako će Albanci na Kosovu pobijediti svojom strpljivošću možda imaju svog rezona.¹⁶ No, ipak, treba podsjetiti i na stanovite pukotine u političkom vodstvu nezavisnog Kosova, pokušaje Miloševića da se približi dijelu albanskih političara obećavajući im autonomiju onog trenutka kad se riješi konfliktno pitanje u Jugoslaviji. Tu je i opasnost od gubitka strpljenja kod jednog dijela, posebice mladih ljudi, koji se spremaju u emigraciju ili, pak, nezadovoljni sadašnjim predugim čekanjem mogu stvoriti neke incidentne situacije, bilo na Kosovu, bilo u Makedoniji.

Jasno je da politika suzdržavanja ne može trajati vječno i da se isto tako ne može predugo čekati na eventualno slabljenje Srbije i podizanje ustanka. Toga su svjesni i međunarodni čimbenici koji s vremena na vrijeme pokreću formulu K+K, kojom bi se trebalo označiti da će davanje autonomije krajinskim Srbima biti praćeno traženjem autonomije za Albance u Jugoslaviji. To bi onda mogao biti i dodatni put za rješavanje položaja Albanaca u Makedoniji.

Ako se rješavanju položaja Albanaca u Jugoslaviji ne priđe na cjelovit način, u sklopu mirnog rješenja pitanja u bivšoj državi, to će ostati otvoreno pitanje koje može djelovati kao stalan fitilj na Balkanu. Istodobno, s njim mogu biti povezane i mogućnosti stvaranja različitih saveza, u kojima bi se na osnovi izjašnjavanja za ili protiv "Velike Albanije" gradili novi odnosi.

Naravno, pri tome se ne smije zaboraviti i faktor religije koji sve više dolazi do izražaja na ovim prostorima. Većina kosovskih i makedonskih Albanaca su Muslimani. Zajedno s bugarskim Muslimanima Pomacima, Muslimanima sa Sandžaka i Muslimanima iz Albanije, oni tvore snažnu grupaciju. Balkanske države koje s posebnom pažnjom prate razvoj odnosa na jugu Balkana u tome vide stalnu opasnost koja može relativno lako izbiti. Eksplozija na Kosovu ili u Makedoniji pokrenula bi lavinu novih odnosa u čitavom području i mogla bi voditi još većem kompliciranju odnosa na postojećem konfliktnom području u bivšoj Jugoslaviji. Ako ne bude spriječen ili, pak, na vrijeme zaustavljen, takav pravac kretanja mogao bi lako postati pretekst za neki treći balkanski rat. Nadati se da će i Albanija sa svoje strane shvatiti opasnosti kojima se izlaže u svojoj borbenoj retorici i da će međunarodna zajednica imati načina da potraži rješenje mirnim putem.

Turski povratak na Balkan

Raspad socijalističkog sustava, posebice Sovjetskog Saveza, kao i konflikt na području bivše Jugoslavije, Turska je dočekala kao priliku za svoju vlastitu promociju na širem međunarodnom planu. Zemlja koja se posljednjih godina uspješno gospodarski razvija, koja bezuspješno pokušava ući u Europu i koja ima sve atribute regionalne sile, u novim je uvjetima vidjela šansu za svoje djelovanje na području bivših sovjetskih azijskih republika, na području Crnog mora i na Balkanu.

¹⁶H. Stark, "La question albanaise", *Politique étrangère*, Vol. 59, proljeće 1994., No. 1, str. 219.

Na temelju Ozalovih riječi da 21. stoljeće pripada Turskoj, turska politika se snažno gospodarski aktivirala u Aziji, takmičeći se s Iranom i Saudijskom Arabijom za utjecaje u novim državama. Crnomorska regionalna: suradnja trebala je stvoriti uvjerenje da je Turska sposobna djelovati na okupljanju svih zemalja te regije, a Balkan sa svojim konfliktima postao je poligon snažnog političko-diplomatskog djelovanja.

Većina turskog političkog mišljenja od početka konflikta u Bosni i Hercegovini ocijenila je da su zapadne akcije nedovoljne i da se prešutno žrtvuje Muslimane. Mnogima je također postala jasna i namjera Zapada da se ne dopusti stvaranje muslimanske države u Europi, te da se različitim oblicima podjela, kantonalizacija ili konfederalizacija onemogući muslimanskom življu pravo na samoodređenje.

U takvim uvjetima u Turskoj nije bilo teško razviti organiziranu djelatnost sredstava javnog mišljenja u pravcu pružanja pomoći Bosni i Hercegovini. Ubrzo se Turska pojavila kao prva zemlja među bosanskim donatorima. Uz tu humanitarnu pomoć išao je i dio materijala potrebnih Armiji BiH, a pružena su i značajna finansijska sredstva, te pomoć u djelovanju bosanskih diplomatskih misija.

Radi stvaranja snažnije fronte koja bi se mogla suprotstaviti Srbima, predsjednik Ozal osobno je poduzeo akciju na približavanju stavova Hrvatske, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Albanije i Turske, uvjeren da su upravo te zemlje najeksponiranije i najugroženije, te da — podržane od Turske, a i drugih zemalja — mogu opstati u svojoj borbi sa Srbijom.

Stvaranjem makedonske države Turska je ponudila novoj državi sigurnosna jamstva, a nešto kasnije potpisan je ugovor o vojnoj suradnji između Albanije i Turske. Na političkom planu uloženi su značajni napori da se oslabe veze između Bugarske i Grčke i da se prikloni bugarsku stranu na razvijanje širih odnosa s Turskom. To je bilo praćeno i snažnim investiranjem turskog kapitala, koji najčešće ide preko bugarskih Turaka. Kao rezultat toga došlo je do stvaranja posebnog sigurnosnog režima između Turske i Bugarske, kojim su limitirane vojne snage, što je u Turskoj bilo shvaćeno kao uspjeh turske politike.¹⁷

Prateći zbivanja na Kosovu i Sandžaku, Ozal je nekoliko puta upozorio Srbiju da se ono što se događa u BiH nikad ne smije dogoditi i u tom dijelu Balkana jer bi reakcija (mislilo se najprije na Tursku i Albaniju) mogla biti vrlo opasna.

Kao članica Islamske konferencije, Turska je uložila sve snage da se pruža stalna pomoć Bosni i Hercegovini, a isto tako da se članice Islamske konferencije založe kako bi se Bosni skinuo embargo na uvoz oružja. Iako nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma 1994. to i nema više toliko značenje, jer se Armija BiH uredno opskrbljuje oružjem, za Tursku i dio islamskih zemalja to je načelno pitanje koje treba potvrditi pravo žrtve da se brani. Time se želi testirati i spremnost zapadnog svijeta da pruži podršku Muslimanima u njihovoj borbi.

¹⁷Sporazumi o Mjerama za jačanje sigurnosti i povjerenja (CBSM) zaključeni su između Bugarske i Turske u prosincu 1991. i u studenom 1992. Njima je proširen opseg CBSM iz kataloga postavljenog u Beču.

No, ubrzo se pokazalo da taj veliki program novoga turskog djelovanja nailazi na snažne zapreke.¹⁸ U bivšim sovjetskim azijskim republikama turska politika se mora takmičiti na gospodarskom planu s drugim islamskim državama (Iran), koje istodobno umjesto turske svjetovne varijante islama, nude fundamentalistički pristup vjeri i razvoju novih odnosa. Taj sukob svjetovne i fundamentalističke varijante islama dio je šireg sukobljavanja u islamskim zemljama, a on se prenosi i na samu Tursku. Partija REFAH (Prosperitet),¹⁹ kao stranka koja traži muslimansku solidarnost i stvaranje cjelovitog muslimanskog Commonwealtha islamskih naroda — od Mauritanije do Bangladeša, sukobljava se s postojećom koncepcijom turske politike u kojoj službeno još figurira želja za ulaskom u Europsku uniju, a time i u Europu. Kako taj proces ulaska predugo traje, ne samo zbog grčkog protivljenja već i zbog stavova većine članica EU koje smatraju da Turskoj nije mjesto u Europi, jačaju u turskoj politici one radikalne snage koje tvrde da Turska i ne treba u Europu i da upravo postignuti gospodarski rezultati potvrđuju da Turska može i bez EU.

To sukobljavanje svjetovne i religijske koncepcije prenijelo se i na tlo BiH, gdje se uz turska sredstva i pomoć susreće i pomoć iz drugih islamskih zemalja. Mudžahedini su prihvaćeni u borbi u postrojbama Armije BiH, a uz sve to ide i proces pokušaja islamizacije bošnjačkih boraca i pučanstva.

Limitirane gospodarske snage te sukobljavanje dviju koncepcija islama slabe mogućnosti za brži turski povratak na Balkan. Istina, Turska se uspjela izboriti za slanje svojih trupa u okviru UN u Bosnu, ona održava tijesne odnose s Albanijom, a i dalje se razvijaju odnosi s Makedonijom. Međutim, do stvaranja neke alijanse koja bi od Zagreba, preko Sarajeva i Tirane, sve do Skopja obuhvatila sve srpske neprijatelje, nije došlo. Isto tako, Turska ima sve više teškoća u profiliranju svojih stavova u Islamskoj zajednici, gdje se i druge članice pojavljuju kao zaštitnice bosanskih Muslimana.

Pri svemu tome ne treba zaboraviti da je Turska ipak članica NATO-a i da je u svakom pogledu još uvijek izrazit američki utjecaj u turskoj politici.²⁰ Samim tim očito je da Turska samostalno i nekontrolirano ne bi

¹⁸Dio američkih vojnih analitičara posebnu pozornost poklanja problemima koje turska politika ima u raznim dijelovima svijeta. U Europi Turska nailazi na zapreke glede svog ulaska u EU, što se neće brzo ostvariti. Posebice težak problem predstavlja kurdsko pitanje i njihova želja za samoodređenjem. Turske regionalne pozicije u bivšim sovjetskim azijskim republikama oslabljene su djelovanjem Irana i Saudijske Arabije. Ratovi od "Jugoslavije pa do Tadžikistana smanjili su mogućnost turskog regionalnog djelovanja u Europi i u Aziji". S. J. Blank, S. C. Pelletiere, W. T. Johnson, *Turkey's Strategic Position at the Crossroads of World Affairs, Carlisle Barracks*, Strategic Studies Institute, U.S. Army and War College, 1993. str. 90—91.

¹⁹P. Avirović, "The Challenge Called REFAH: New Actor on the Turkish Political Scene", *Balkan Forum*, Vol. 2, No. 3, rujan 1994., str. 205—207.

²⁰Opširniju analizu turske vanjske politike, kao i uvjete u kojima se ona stvara, vidi u: G. E. Fuller, "Turkey in the New International Security Environment" u:

mogla poduzeti niti jednu ozbiljnu akciju u tom prostoru, tim prije što se radi o potrebi očuvanja krhkog grčko-turskog odnosa. Scenariji po kojima bi u slučaju razbuktavanja sukoba na jugu Balkana turska vojska odmah požurila u pomoć Muslimanima, bilo na Kosovu, Sandžaku ili u Makedoniji, svakako previše dramtiziraju stanje stvari.

Svojom dosadašnjom politikom približavanja Balkanu, širenjem gospodarskih veza i razvijanjem vojne suradnje s Albanijom, te pružanjem pomoći Muslimanima u Bosni, čini se da je Turska učinila koliko je mogla.²¹ Ostale akcije koje bi, npr., uključivale veće angažiranje turskih vojnih snaga u okvirima UN-a, njihovo slanje u Bosnu ili, pak, djelovanje u nekoj krizi na jugu Balkana izravno svojim sredstvima, prelaze okvire turske politike. O tome bi se odlučivalo na drugim mjestima koja, naravno, ne bi mogla ne voditi računa o islamskim vezama, ali bi ipak donosila odluke u ovisnosti o širim međunarodnim interesima.²²

Promatran u okvirima teorija međunarodnih odnosa, Balkan predstavlja izvanredan primjer "sigurnosnog kompleksa",²³ u kome se jasno pokazuje da sigurnost bilo koje balkanske države ne može biti ostvarena odvojeno od ostalih balkanskih zemalja. To je u modelskom smislu jedan od idealnih primjera sigurnosne zajednice koju bi se moglo, Deutshovom terminologijom,²⁴ okvalificirati kao skupinu država, saveza ili međunarodnih organizacija koje su geografski i funkcionalno povezane i djeluju u okviru modela konflikta i suradnje.

Analiziran u tim dimenzijama (konflikta i suradnje), Balkan je dosad dao različite primjere gdje su se oba stanja smjenjivala, ostavljajući samo kao trajan segment zajedništva — sigurnosni balkanski kompleks. Najnovija konfliktna zbivanja na području Balkana težište u ovom subregionalnom europskom području ponovno vraćaju u fazu konflikta, s nesigurnom naznakom mogućeg modela izlaska iz krize i stvaranja temelja za suradnju.²⁵

The Volatile Powder Keg: Balkan Security After the Cold War, ed. F. S. Larrabee, Washington, 1994., str. 135—153.

²¹Čitav niz američkih analitičara zalaže se za što brže uključivanje Turske u sve zapadne strukture (misli se ponajprije na EU), kako bi se time spriječilo aktiviranje muslimanskog faktora u Turskoj. F. S. Larrabee, *Western Strategy toward the Former Yugoslavia*, RAND, Santa Monica, 1994., str. 17—18.

²²Posebnu ulogu Turske u balkanskoj i kavkaskoj krizi osobito ističe turska predsjednica vlade, Tensu Ciller, kada apostrofira "tursku suzdržanost" i želju da se djeluje u okvirima NATO-a. *NATO Review*, No. 2, travanj 1994., str. 6.

²³B. Buzan, *People, State and Fear*, Brighton, 1991., str. 190.

²⁴K. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton 1957.

²⁵O dosadašnjim oblicima i nekim mogućnostima suradnje na Balkanu vidi: R. Vukadinović, *Balkan Cooperation: Realities and Prospects* u: *The Volatile Powder Keg ...*, op. cit., str. 185—201.

Radovan Vukadinović

CONFLICT AND SECURITY COMMUNITY ON THE BALKANS

Summary

On the present-day Balkans the conflicting desires for self-determination and for the recognition of the legitimate rights of the new states rub shoulders which is a potential source of regional upheavals. The conflict on the territory of former Yugoslavia has affected the specific attitude-profiling of the Balkan states and re-confirmed the necessity of the Balkan security community which makes it impossible to view national security outside the regional Balkan framework. Using various means, each of the Balkan states strives to overcome the afflictions brought about by the latest Balkan crisis and create conditions for strengthening its national security.